

The Night, Morning, and Afternoon of Tisha B'Av

I. The Night

1. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנט סעיף א-ב
הגה: ...**ומתפללים בנחת ודרך כבי כאבלים**, וכן עושים בקריאת איכה (הגהות מיימוני), ובכל איכה מגביה קולו יותר (מהרי"ל) בליל תשעה באב (מתפללים ערבית ואומרים איכה וקנינות) (הגהות מיימוני ומהרי"ל); ואומר אחר קנינות ואיכה, סדר קדושה, ומתחיל מואתה קדוש, ואם חל במוצאי שבת אין אומרים ויהי נועם.
2. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנט
אין מדליקין נרות בלילה, כי אם נר אחד לומר לאורו קנינות ואיכה.
3. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנט
(יד) אין מדליקין וכו' - משום דכתיב במחשכים הושיבני וגו':
(טו) כ"א נר אחד - ולפי מנהגינו שכל הקהל אומרים איכה בלחש עם החזן וגם קנינות יש להדליק נר אחד בכל שכונה שע"י הדחק יוכלו לומר קנינות לאורו.
4. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנט סעיף ב
(ה) ואומרים איכה וקנינות - ואפילו כשהוא ביחיד [ח"א]:
5. תשובות והנהגות כרך ב סימן רנ
ולפי זה למעשה ראוי לכל אשה אם אינה יכולה ללכת לבית הכנסת בליל ת"ב, שתשב על הארץ ותאמר איכה בביתה כקינה, ומקיימת בזה מצות אבלות בת"ב, ויש היום תרגום לאיכה בכל השפות שתוכל להסתכל שמה בשעת הקריאה, ורק אם טרודה כ"כ בגידול בניה שאין באפשרותה לכוון דעתה בקריאה פטורה.
ובמק"א ביארתי שמצות קריאת איכה על הארץ דוקא כאבל, ומי ששומע או קורא מעומד לא יצא, ואף על פי שקורין במגילה מעומד מפני שכבוד הציבור מעומד, כאן במגילת איכה מצותה מיושב על הארץ כאבל, והעומד וקורא או שומע איכה לא קיים המצוה כראוי, וכ"ש שראוי לגברים להבין מה שקורין באיכה שעיקרה להתאבל וכמ"ש. (ומיהו במסכת סופרים שם משמע שאפילו בקריאת איכה החזן עומד ע"ש, אבל מפורש שם שראשו מתפלש באפר ובגדיו מפולשין").
6. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תצ
ונוהגין לומר שיר השירים בשבת של חול המועד, ואם שבת ביום טוב האחרון אומרים אותו באותו שבת; וכן הדין בסוכות עם קהלת. ונוהגין לומר רות בשבועות (אבודרהם). והעם נהגו שלא לברך עליהם על מקרא מגילה ולא על מקרא כתובים.
7. לבוש אורח חיים סימן תקנט
וכל ימי תמהתי כיון שנוהגים לקרות איכה בצבור ולברך עליו על מקרא מגילה, מדוע לא נהגו באיכה כמו במגילה לכתוב אותה על קלף וספר בפני עצמו, כדין כל הספרים שצריכים לצאת בהם ידי חובתם בצבור. ולא דמי לשיר השירים ורות וקהלת, דשאני הם שאין רגילין לקרותם בש"ץ אלא כל יחיד ויחיד קוראה בפני עצמו, משא"כ באיכה שצריכים לקרות ע"י הש"ץ להוציא הקהל, ולמה קורין אותה מתוך החומשין הנדפסין ולא נכתבה כהלכות ספרים וצ"ע. ואפשר שנהגו כן מפני שלא היה מצוי להם מפני שהסופרים לא נהגו לכותבם, משום שאנו מחכים ומצפים בכל יום שיהפך לנו יום זה לששון ולשמחה ולמועד, ואם היו כותבין מגילת איכה היה נראה כמייאשין מן הגאולה ח"ו
8. טור אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנט
אבל במסכת סופרים כתב יש קורין ספר קנינות בערב ויש שמאחרין עד הבוקר לאחר קריאת ס"ת שאחר קריאת ס"ת עומד ומתפלש באפר ובגדיו מפולשין וקורא בבכייה ויללה
9. משנה ברורה סימן תקנט סעיף ב
...וטוב שיחיד יקרא איכה גם ביום
10. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנה סעיף ב
ויש מי שנוהג לשכב בליל תשעה באב מוטח על הארץ, ומשים אבן תחת ראשו.
הגה: ויש לאדם להצטער בענין משכבו בליל תשעה באב, שאם רגיל לשכב בבי' כרים לא ישכב כי אם באחד (תוספות סוף תענית); ויש בני אדם משימים אבן תחת מראשותיהם, וזכר למה שנאמר: ויקח מאבני המקום (בראשית כח, יא) שראה החורבן (מרדכי דמועד קטן). מיהו עוברות שאינן יכולין להצטער, אינן חייבות בכל אלה (תוספות). וימעט אדם מכבודו ומהנאתו בת"ב בכל מה שאפשר.

II. The Morning

11. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנט (טז) א"א תחנון וכו' - בשחרית משכימין קצת לביהכ"נ ואם ע"ז יגמרו לומר קינות זמן הרבה קודם חצות טוב שלא להשכים כ"כ:

12. טור אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנה וכתב א"א הרא"ש ז"ל ומסתברא דחייב בתפילין כיון דאבל גופיה לא מיתסר אלא ביום ראשון דלא אחמיר ט"ב מששת ימי אבילות וברייתא מצות הנהגות באבל כל ז' ימים קאמר ופרושי קא מפרש להו כגון רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ולקרות בתורה והר"מ מרונטבורג כתב ונראה דבט"ב אין להניח תפילין כמו ביום ראשון של אבל שאין יום מר יותר ממנו יום קביעות בכייה לדורות וכתב א"א הרא"ש ז"ל אפשר שדחק למצוא טעם למנהג אשכנז אבל לכאורה נראה כמ"ש

13. רמב"ם הלכות תעניות פרק ה הלכה יא ומקצת החכמים נוהגין שלא להניח בו תפילין בראש.

14. הררי קדם חלק ב סימן קמז עמ' רצז
שלא חוששין להתאבל על ירושלים, ולפי"ז יש לנאר את החילוק בין תפילין של ראש לתפילין של יד, דהגם דמלד דין אבילות אין אסור בתפילין בת"כ כמו באבילות, כי אבילות ישנה גריעא מאבילות חדשה, אבל בתפילין של ראש שיש בו דין דוראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך אלו תפילין שבראש, והוא ניהוג שפרהסיא של פארך חנוש עליך, וזה כשרצים לובשים אותו נראה כמו זלזול בהאבילות, משא"כ תפילין של יד אשר דינו הוא לך לאות ולא לאחריס לאות, ואינו מידי שפרהסיא, א"כ הדר דינא דאבילות ישנה קילא טפי, ומה"ט יבואר החילוק בין טלית גדול שהוא ניהוג של פרהסיא, וע"כ הוא אסור באבילות דרבים, לטלית קטן שאין בו ניהוג של פרהסיא דשרי, ודוק וזה.

תוספתא - 2 / תוספתא - 1 / תוספתא - 3 / תוספתא - 4 / תוספתא - 5 / תוספתא - 6 / תוספתא - 7 / תוספתא - 8 / תוספתא - 9 / תוספתא - 10 / תוספתא - 11 / תוספתא - 12 / תוספתא - 13 / תוספתא - 14 / תוספתא - 15 / תוספתא - 16 / תוספתא - 17 / תוספתא - 18 / תוספתא - 19 / תוספתא - 20 / תוספתא - 21 / תוספתא - 22 / תוספתא - 23 / תוספתא - 24 / תוספתא - 25 / תוספתא - 26 / תוספתא - 27 / תוספתא - 28 / תוספתא - 29 / תוספתא - 30 / תוספתא - 31 / תוספתא - 32 / תוספתא - 33 / תוספתא - 34 / תוספתא - 35 / תוספתא - 36 / תוספתא - 37 / תוספתא - 38 / תוספתא - 39 / תוספתא - 40 / תוספתא - 41 / תוספתא - 42 / תוספתא - 43 / תוספתא - 44 / תוספתא - 45 / תוספתא - 46 / תוספתא - 47 / תוספתא - 48 / תוספתא - 49 / תוספתא - 50 / תוספתא - 51 / תוספתא - 52 / תוספתא - 53 / תוספתא - 54 / תוספתא - 55 / תוספתא - 56 / תוספתא - 57 / תוספתא - 58 / תוספתא - 59 / תוספתא - 60 / תוספתא - 61 / תוספתא - 62 / תוספתא - 63 / תוספתא - 64 / תוספתא - 65 / תוספתא - 66 / תוספתא - 67 / תוספתא - 68 / תוספתא - 69 / תוספתא - 70 / תוספתא - 71 / תוספתא - 72 / תוספתא - 73 / תוספתא - 74 / תוספתא - 75 / תוספתא - 76 / תוספתא - 77 / תוספתא - 78 / תוספתא - 79 / תוספתא - 80 / תוספתא - 81 / תוספתא - 82 / תוספתא - 83 / תוספתא - 84 / תוספתא - 85 / תוספתא - 86 / תוספתא - 87 / תוספתא - 88 / תוספתא - 89 / תוספתא - 90 / תוספתא - 91 / תוספתא - 92 / תוספתא - 93 / תוספתא - 94 / תוספתא - 95 / תוספתא - 96 / תוספתא - 97 / תוספתא - 98 / תוספתא - 99 / תוספתא - 100

15. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנה סעיף א נוהגים שלא להניח תפילין בתשעה באב שחרית, ולא טלית, אלא לובשים טלית קטן תחת בגדיו בלא ברכה; ובמנחה מניחים ציצית ותפילין, ומברכים עליהם.

16. הליכות שלמה בין המצרים פרק טו הערה 32
שם ובסי' תקנה סק"א בשם כנסת הגדולה דאם לבש הסנדק טלית אין מוחזין בידו). ובליל ת"ב נהג רבנו (וכן זירו לב"ב) שלא לפשוט הט"ק, משום ספק ברכה בלבישתו בבוקר (עיין מ"ב סי' תקנה סק"ב הליכות שלמה <מועדי השנה> ניסן-אב / אוירבאך, שלמה זלמן בן חיים יהודה לייב / עמוד 447 הדפס מאתר אוצר החכמה

17. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנה סעיף א (ב) בלא ברכה - ומ"מ אם פשוט בלילה י"א שצריך לברך עליו בבקר: (ג) ובמנחה - שאז הציטו אש במקדש ותם עונך כמה ששפך הקדוש ברוך הוא חמתו בעצים ואבנים [הגר"א] וי"א כדי להראות נחמה באבלינו בו ביום וכל זה הוא לכו"ע רק לענין תפילין משום דהוא מילתא דתליא במנהגא בעלמא אבל כל החמשה ענויים אין מבטלין כל היום: (ה) ומברכין עליהם - ונראה דיהוהר שלא לקרא עתה פרשיות ק"ש וכן פרשת קדש דהלא כעת הוא רק כקורא בתורה ות"ת אסור כל היום:

18. טור אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנט סדר היום כתב אבי העזרי ליל ט"ב חולצין מנעליהם והולכין לבה"כ ויושבין לארץ כאבילים

19. בית יוסף אורח חיים סימן תקנט
כן כתבו הגהות מיימון (מנהגי ת"ב) גרסינן בגמרא (תענית ל). כל מצות הנהגות באבל נהוגות בתשעה באב לכן נראה למהר"מ (הל' שמחות סי' סד) מנהג צרפתים שאין יושבין על גבי ספסלים עד תפילת המנחה דומיא דאבל שיושב על גבי קרקע כל שבעת ימי אבלו עכ"ל:

20. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנט סעיף ג ליל תשעה באב ויומו, יושבים בבית הכנסת לארץ עד תפילת מנחה (ועכשיו נהגו לישב על ספסליהם מיד אחר שיצאו מבה"כ שחרית, ומאריכין עם הקינות עד מעט קודם חצות).

21. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנט (יא) לארץ - היינו אחר שענו ברוך ד' המבורך וכו' דזה צריך להיות בעמידה ועיין באחרונים דמותר להניח תחתיו שק או כר קטן. וגם יוכל לישב על ספסל נמוך למי שקשה לו לישב על הארץ:

23. הליכות שלמה בין המצרים פרק טו הערה 25

25. רשימות. והשאלה היתה לענין נסיעה בתוך העיר שאינה ארוכה כ"כ. והורה רבנו שאין צריך לדקדק בספסלים הנמוכים שיהיה גובהם פחות מג' טפחים, ולא כתבו כן הפוסקים, אלא העיקר שיהא נמוך מן הרגיל, עכ"ד. וכ"כ בארחות רבנו ח"ב עמ' קל"ח בשם החזו"ן איש (ומה שכתבו בשם קוני' עיון תפלה הנספח לסדור דעת קדושים דדוקא פחות מג' טפחים, אין זה מהגאון מבוטשאוטש ז"ל). אך עיין דעת תורה למהרש"ם יו"ד סי' שפ"ז ס"ב שהזכיר דבר זה, ובמשמרת שלו' על הל' אבלות אות י' סקמ"ז. הליכות שלמה <מועדי השנה> ניסן-אב / אוירבאך, שלמה זלמן בן חיים יהודה ליב / עמוד 445 הודפס מאתר אוצר החכמה

24. ספר נפש הרב עמ' רנג

אשקיניה, והשתא קא מוכלינן ליה וקא משקינן ליה וכו'. הרי שמתבאר מדברי הגמ', שיסוד דינא דישיבה ע"ג כסא הוא שיעשה איזה שינוי לישוב ע"ג דבר שאינו רגיל לישוב עליו. ונראה פשוט שאפי' בגבוה מג"ט נמי שרי. וכן מתבאר להדיא מתוך הברייתא במוי"ק (כא.). שבמה שיושב האבל ע"ג קרקע, אין בזה שום קיום, דהדין הוא שצריך לישוב ע"ג מטה כפוי. ועי' תוס' מוי"ק (כו.) ד"ה מן המנחה.

נפש הרב / שכטר, צבי בן אלימלך - סולובייצ'יק, יוסף דוב בן משה הלוי / עמוד 257 הודפס מאתר אוצר החכמה

III. The Afternoon

25. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנ"ט סעיף א
בתשעה באב אומר בבונה ירושלים: נחם ה' אלהינו את אבלי ציון וכו', ועננו בשומע תפלה; ואם לא אמר לא זה ולא זה, אין מחזירין אותו. הגה: והמנהג פשוט שאין אומרים נחם רק בתפלת מנחה של תשעה באב, לפי שאז הציתו במקדש אש ולכן מתפללים אז על הנחמה (רוקח ואבודרהם). מי שאכל בת"ב, יאמר נחם בברכת המזון (מהרי"ל).

26. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנ"ט סעיף ד
הגה: וכל הקדישים שאומרים אחר איכה עד שיוצאים למחר מב"ה, אין אומרים תקבל.

27. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנ"ט סעיף כב
הגה: ונהגו להחמיר עד חצות בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת, אפילו מעשה הדיוט

28. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנ"ט סעיף י
נוהגים שלא לשחוט ושלא להכין צורכי סעודה עד אחר חצות. הגה: והולכים על הקברות מיד כשהולכים מבית הכנסת (ב"י בשם תוס')

29. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ד הלכה ג
א"ר אחא בר יצחק בשם רבי חייא דציפורין יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע מהו אומר רחם ה' אלהינו ברחמיך הרבים... בעי קומי רבי מנא איכן אומרה א"ל ועדיין אין את לזו כל דבר שהוא לבא אומרה בעבודה וכל דבר שהוא לשעבר אומרה בהודאה

30. שו"ת הריטב"א סימן סג
ולענין נחם דבתשעה באב, דעתי ג"כ דכיון דמשום המאורע אמרינן ליה על פי הירושלמי אומרו בכל תפלותיו ערבית שחרית ומנחה [ככל מעין המאורע שבכל מקום, אלא שבערבית ושחרית] (שהיא כמו) [שהוא כמו] שמתו מוטל לפניו ואינו בנחמה אומ' רחם, ולמנחה אומ' נחם שדומ' למי שנקבר מתו. ומ"מ שליח צבור אינו אומר אלא במנחה כמו שנהגו.

31. The Lord is Righteous in All His Ways, Rabbi Soloveitchik

If there is a mourner and people do not give him words of comfort and solace, the process of mourning is not complete.